

<https://helda.helsinki.fi>

Emme käsitä maailmaa väärin, vaan systemaattisesti väärin : Hans Roslingin testamentti meille kaikille

Lahelma, Eero Tapio

2019-02-01

Lahelma , E T 2019 , ' Emme käsitä maailmaa väärin, vaan systemaattisesti väärin : Hans Roslingin testamentti meille kaikille ' , Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti , Vuosikerta. 56 , Nro 1 , Sivut 59-61 . <https://doi.org/10.23990/sa.78075>

<http://hdl.handle.net/10138/301021>

<https://doi.org/10.23990/sa.78075>

---

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Emme käsitä maailmaa väärin, vaan systemaattisesti väärin: Hans Roslingin testamentti meille kaikille

Hans Rosling, Ola Rosling, Anna Rosling Rönnlund.
Faktojen maailma. Asiat ovat paremmin kuin luulet. Otava.
 Helsinki. 2018. 348 sivua.
 ISBN 978-951-1-30371-8.

Ruotsalainen lääkäri ja tilastotieteilijä Hans Rosling toimi parikymmentä viimeistä vuottaan Karolinska Institutetin kansainvälisen terveyden professorina. Hän kuoli haimasyöpään vuoden 2017 alussa 68-vuotiaana. Roslingin testamentti, Faktojen maailma, ei ollut hänen kuollessaan vielä ihan valmis ja hänen poikansa Ola ja miniänsä Anna Rosling Rönnlund viimeistelivät kirjan julkaistavaksi. Englanninkielinen alkuperäisversio nousi bestseller-listoille ja se kuuluu mm. Barack Obaman ja Bill Gatesin lukemistoon.

Kirjan taustalla on Roslingien vuonna 2005 perustama Gapminder-säätiö, joka ylläpitää avointa globaalin terveys- ja hyvinvointitiedon datapankkia. Tilastotiedot on muokattu havainnollisiksi graafisiksi esityksiksi, joita kuka tahansa voi käyttää esimerkiksi opetukseen tai esitelmiin. Aineistoon voi tutustua säätiön verkkosivuilla (<https://www.gapminder.org/>). Kirjaan on kiteytetty globaalin terveyden ja hyvinvoinnin pitkän aikavälin kehityspiirteitä, siten että päähuomio on

kuitenkin viidessä viime vuosikymmenessä. Toisin kuin kirjan otsikko saattaa antaa ymmärtää, faktat eivät sinänsä ole pääroolissa, vaan tärkeintä on tutkimuksista ja tilastolähteistä muodostuva tieto ja ymmärrys terveyden ja hyvinvoinnin rakenteista, jakautumisesta ja trendeistä maailmassa.

Kirjan pääviesti on, että käsityksemme globaalista kehityksestä on hatara ja pahoin vääristynyt. Viestiään Rosling havainnollistaa kehittämällään globaalia tietämystä mittaavalla testillä. Testiin on osallistunut yli 12 000 vastaajaa edustavissa paneeleissa 14 maassa, joista useimmat kuuluvat maailman rikkaimpiin maihin. Testi sisältää 13 kysymystä, kussakin vastausvaihtoehdot a, b ja c. Vastaajilta tiedustellaan mm. absoluuttisen köyhyyden kehitystä 20 vuoden viime vuoden aikana (oikea vastaus lähes puolittunut, oikein vastanneita 2–25 %), peruskoulun käyneiden tyttöjen osuutta köyhissä maissa (oikea vastaus 60 %, oikein vastanneita 4–11 %), rokotuksen saaneiden yksivuotiaiden osuutta (oikea vastaus 80 %, oikein vastanneita 6–21 %) ja elinajanodotteen pituutta maapallon väestössä (oikea vastaus 70 vuotta, oikein vastanneita 25–49 %). Suomalaiset vastaajat sijoittuivat oikein vastannei-

den vaihteluvälin keskivaiheille. Edes Davosin talousfoorumin osanottajat tai Nobel-palkitut ja lääketieteen tutkijat eivät selviytyneet testistä muita paremmin. Rosling esittää ajatusleikin, jossa simpansseille luettaisiin testikysymykset ja kunkin kysymyksen jälkeen ne saisivat valita banaanin a, b tai c. Oikean vaihtoehdon valinneita olisi 33 % eli simpanssit pärjäisivät ihmisvastajia paljon paremmin.

Testitulokset eivät mairittele meitä hyvin koulutettuja ihmisiä. Toisin kuin simpansseilla, ihmisillä vastaukset eivät ole sattumanvaraisia, vaan huonompia kuin jos vastaajilla ei olisi lainkaan tietoa. Rosling kysyy, miksi ihmeessä hahmotamme maailman tuhoisalla tavalla väärin ja vielä systemaattisesti väärin. Vaikka pitkä koulutus tarjoaa hyvän tietopohjan ja lisätietoja on helposti saatavilla, emme silti hallitse perustietoja globaalista kehityksestä, vaan käsityksemme ovat kaukana todellisuudesta ja paljon kielteisemmät kuin mihin viimeaikojen globaali kehitys antaa aihetta. Perusteettomien yleistysten varassa emme myöskään kykene tunnistamaan akuuteimpia ongelmakohtia ja haasteita. Roslingin elämäntyö oli taistelua tätä tietämättömyyttä vastaan. Yliopisto-opetuksensa ja data-

pankkinsa ohella hän piti valta-
van määrän luentoja maailman
johtaville päättäjille, tutkijoil-
le ja asiantuntijoille sekä mi-
tä moninaisimmille yleisöille.
Postuumeihin luentoihin voi tu-
tustua Gapminder-säätiön verk-
kosivuilla.

Tietämättömyyden syitä
ja sen mentaalisia rakenteita
Rosling avaa kymmenen ajatus-
mallin avulla. Näitä malleja hän
kutsuu ”vaistoiksi”, mikä ei
minusta ole ihan osuva ilmaus.
Kysymys tuskin on synnynnäi-
sistä ja muuttumattomista omi-
naisuuksista, vaan pikemmin
opituista ajattelumalleista ja
-taipumuksista, joskin ehkä
syvälle juurtuneista. Rosling
itsekin puhuu ylidramaattises-
ta maailmankuvasta, jonka me
länsimaalaiset olemme omak-
suneet ja jonka me kohtaam-
me mediassa päivittäin. Juuri
asioiden ylidramatisointi joh-
taa ihmisiä harhaisiin ja kiel-
teisiin arvioihin globaalista ke-
hityksestä. Niin tai näin, Ros-
lingin käsittelemät ajatusmallit
ovat valaisevia ja ne auttavat
meitä ymmärtämään tietämät-
tömyyden sosiaalista ja men-
taalista syntypohjaa. Hän kut-
suu harhakäsityksiämme jättiläis-
mäisiksi, sillä niillä on suu-
ri vaikutus siihen, että ihmiset
hahmottavat maailman väärin.

Ensimmäinen ja pahin jättiläis-
harha on kuiluvaisto. Sen
mukaan jaamme maailman
kahdenlaisiin ihmisiin ja kah-
denlaisiin maihin: köyhät ja
rikkaat, me ja he, kehittyneet
maat ja kehitysmaat, pohjoinen
ja etelä, länsimaat ja muut
maat. On totta, että absoluut-
tisessa köyhyudessa eli yhdellä
dollarilla päivässä elää edelleen
800 miljoonaa ihmistä. Tämä
on valtava ongelma. Kuitenkin

3 miljardia maailman väestöstä
elää alemmalla keskitasolla ja
2 miljardia ylemmällä keskita-
solla. ”Meitä” eli rikkaiden mai-
den väestöä on 1 miljardi. Suu-
ri enemmistö väestöstä kuuluu
nykyään keskituloihin ryhmiin
ja heidän elintasonsa vastaa
länsieurooppalaista tasoa 1950-
luvulla. Dikotomioita saattoi
perustella vielä 50 vuotta sitten,
mutta viime vuosikymmenten
kehitys on vienyt pohjan kehity-
tyneiden ja kehittyvien maiden
kaltaisilta kahtiajaoilta eikä näi-
tä termejä tulisi edes käyttää.

Toinen jättiläisharha on kiel-
teisyystvaisto, jonka mukaan
maailma muuttuu kaiken aikaa
huonommaksi paikaksi. Kes-
kimääräinen elinajanodote on
kuitenkin pidentynyt nopeasti
toisen maailmansodan jälkeen
ja on nyt 72 vuotta. Sata vuot-
ta sitten Ruotsi – samoin kuin
Suomi – oli samalla tasolla kuin
nykyiset Saharan eteläpuolisen
Afrikan köyhimmät maat. Suo-
men siirtyminen keskivarak-
kaasta rikkaaksi maaksi on
sekin toteutunut vasta meidän
eläkeikäisten elinaikana. Vie-
lä viisikymmentä vuotta sitten
puolet maailman väestöstä eli
absoluuttisessa köyhyudessa.
Viimeisen kahdenkymmenen
vuoden aikana köyhyys on edel-
leen puolittunut ja on nyt 9 pro-
senttia. Vaikka globaali kehitys
on aika ajoitin ottanut takapak-
kia ja monet suuret ongelmat
ovat ratkaisematta, on maailma
monessa suhteessa muuttunut
paremmaksi paikaksi elää viime
vuosikymmeninä.

Kolmas jättiläisharha on
lineaarisuusvaisto, jonka mu-
kaan maailman väkiluku vain
kasvaa ja kasvaa. Tuhansien
vuosien ajan väkiluku säilyi
hyvin pienenä, kunnes se alkoi

kasvaa 1800-luvulla ja kiihty-
västi 1900-luvulla. Väestöraken-
teessa on kuitenkin odotettavissa
suuria muutoksia ja ne toden-
näköisesti taittavat sadan vuo-
den lineaarisen kasvun. Las-
ten määrä on jo tasoittunut ja
keskimääräinen lapsiluku on
laskenut dramaattisesti. Viisi-
kymmentä vuotta sitten lapsi-
luku naista kohti oli viisi, kun
se nyt on 2.5. Muslimimaiden
ja kristittyjen maiden välillä
ei ole syntyvyudessa mainitta-
via eroja. Sitä mukaa kuin ab-
soluuttista köyhyyttä ja sen
seuraamuksia onnistutaan vä-
hentämään, voidaan syntyvyys-
den odottaa laskevan myös tu-
levaisuudessa. Nykyisten lasten
aikuistuuessa ja eläessä pitem-
pään väestönkasvu jatkuu edel-
leen. Tämän tuloksena väestö-
rakenteessa korostuvat ensin
keski-ikäiset ja sitten ikäänty-
neet aikuiset. Väestönkasvu
on kuitenkin jo hidastunut ja
hidastuminen jatkuu tulevina
vuosikymmeninä. YK:n arvioi-
den mukaan murros kestää
noin kolme sukupolvea ja maa-
pallon väkiluku nousee tämän
vuosisadan loppuun mennessä
11 miljardiin, jolle tasolle väes-
tömäärän ennakoidaan asettu-
van. Roslingin mukaan ainoa
todistettu menetelmä hillitää väes-
tönkasvua ja taittaa lineaarinen
kasvu on hävittää absoluuttinen
köyhyys, tarjota etenkin naisille
koulutusta ja ehkäisyvälineitä.

Kirjassa on tietty myönteis-
nen vire, mutta ennen muuta se
on luotettavimpaan käytettä-
vissä olevaan tutkimustietoon
perustuva ja sellaisena realistinen,
kirjoittajan mukaan ei
kuitenkaan optimistinen. Moni
asia on kehittynyt myönteises-
ti, ja eräät suuret edistysaskeleet
on otettu suhteellisen lyhyellä

aikavälillä. Roslingin analyysi on taitavasti tehty ja tasapainotettu. Kuten hän itse toteaa: ”En sano ettei pidä murehtia. Sanon, että murehdi oikeita asioita”. Hän listaa testamentinsa lopuksi viisi uhkaa, joista meidän tänne jääneiden tulisi kantaa huolta: globaali pandemia, talouden romahdus, kolmas maailmansota, ilmastonmuutos ja absoluuttinen köyhyys. Kolmesta ensimmäisestä ihmiskunnalla on kokemusta sadan vuoden ajalta, kaksi jälkimmäistä taas vaivaavat maailmaa parhaillaan. Nämä

uhat ovat megatappajia, mutta niiden torjunta on mahdollista kansanvälisellä yhteistyöllä. Myönteinen esimerkki on YK:n kestävän kehityksen ensimmäinen tavoite eli absoluuttisen köyhyyden poistaminen vuoteen 2030 mennessä.

Faktojen maailmalla on erityinen tilaus ajankohtana, jolloin vakavaan ja tutkittuun tietoon perustuvaa ymmärrystä vähätellään ja tilalle tarjotaan pelkkiä tunteita ja uskomuksia, alatyylisiä journalismia ja suoranaisia valheita. Kirjan soisi löytävän tiensä myös meillä

tutkijoiden, opettajien, opiskelijoiden ja tavallisten kansalaisten käteen. Kirjaan tarttuvat Rosling lupaa opettaa tunnistamaan ylidramaattiset ja harhaiset tarinat, torjumaan väärät käsitykset ja rakentamaan globaalista kehityksestä kestävän maailman kuvan, joka päihittää simpanssit mennessä.

EERO LAHELMA
*Professori
Helsingin yliopisto
Kansanterveystieteen osasto*